

Ольга ШИЛІНА,
кафедра музичного мистецтва і
хореографії ХДУ
(Херсон)

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СТРУКТУРИ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛЯ ХОРЕОГРАФІЇ

Анотація:

У статті автор дає визначення професіоналізму вчителя хореографії та виокремлює компоненти його професійної компетентності.

Надзвичайно важлива роль у системі хореографічного навчання належить особистості вчителя. Це відбувається у зв'язку з тим, що його емоційно-вольові якості, здатність яскраво, переконливо і майстерно поєднувати у своєму мисленні і поведінці образне і логічне, абстрактне і конкретне набуває вирішального значення в його професійній діяльності. Але не менш важливе місце у викладацькій діяльності вчителя хореографії належить науково-педагогічній підготовці, яка передбачає поєднання ґрунтовних професійних знань, умінь і навичок із відповідним науковим та творчим доробком. Тому закономірно постає питання про те, якими знаннями, вміннями і навичками повинен володіти вчитель хореографії, тобто які складові професійної компетентності входять до його професіоналізму, що відповідає меті нашої статті.

Феномен професіоналізму вивчається великою кількістю науковців різних галузей: І. Ба-гаєвим, Н. Гузій, І. Зязюном, В. Кан-Каліком, О. Марковою, А. Маслоу, В. Міщенко, В. Сластьоні-ним та інш. Але всі вони мають свої погляди на одну проблему. Це пов'язано з тим, що науковці роблять акцент на різні компоненти діяльності людини та концентрують увагу на фахівцях різних спеціальностей. Моніторинг сучасних досліджень професіоналізму в області хореографії показав, що розробка даної проблеми вкрай мізерна. Категорія «професіоналізм учителя хореографії», і досі не набула конкретного термінологічного оформлення. Зважаючи на це, вважаємо необхідним дати більш точне визначення професіоналізму вчителя хореографії. Погоджуючись з визначенням Н. Гузій, що професіоналізм учителя - складана структурна система загальних і спеціальних педагогічних професійно значущих знань, властивостей і якостей учителя, та враховуючи специфічні особливості педагогічної діяльності вчителя хореографії, професіоналізм учителя хореографічних дисциплін ми визначаємо наступним чином.

Професіоналізм учителя хореографії — це складна структурна система загально-спеціальних педагогічних професійно значущих знань, умінь, навичок, наявність професійно-педагогічних здібностей та особистісних якостей учителя.

Відповідно до цього визначення одним з важливих компонентів структури професіоналізму вчителя хореографії є професійна компетентність.

Компетентність — коло повноважень особи, питань, із яких вона має певні знання й досвід. Тобто професійну компетентність можна визначити як обізнаність учителя у власній професійній діяльності [9, с. 66]. У структурі професійної компетентності вчителя хореографії ми виділяємо здібності, комплексні знання, вміння та навички. Розглянемо окремо кожний компонент.

Здібності - це стійкі індивідуальні психічні властивості особистості, які є необхідною внутрішньою умовою її успішної діяльності. Педагогічні здібності - сукупність індивідуально-психологічних особливостей, які сприяють успішній педагогічній діяльності [2, с. 135]. Ці здібності поділяються на загальні, що характерні для викладацької діяльності взагалі, та спеціальні (фахові), що характерні для певного її виду, тобто для хореографічної діяльності зокрема. Наявність повного комплексу педагогічних здібностей вчителя є основою для набуття високого рівня знань, умінь та навичок.

Визначаючи зміст загальних педагогічних здібностей, погоджуємось з думкою М. Шевчука та Л. Столяренка і виділяємо наступні їх групи:

- здібності, що забезпечують встановлення доцільних стосунків: комунікативні, перцептивні;
- здібності, що потрібні для здійснення впливу на учня: сугестивні;
- здібності, які забезпечують організацію пізнавальної діяльності: дидактичні, академічні, інформаційні;
- здібності, на основі яких формується перспективне бачення: прогностичні, конструктивні, проєктивні; здібності, що необхідні для побудови навчального та виховного процесу: організаторські, орієнтаційні.

Перелік фахових здібностей знаходиться в прямій залежності зі специфікою професійної діяльності вчителя хореографії і має наступні компоненти. Діагностичні здібності — здібності визначати рівень професійних знань, танцювальних умінь та навичок учня. Мовні — здатність чітко і ясно ви-словлювати думку, відчуття за допомогою мови. Здібності до творчості — внутрішня активність, яка спрямована на створення нової за замістом хореографічної цінності. Здібність до креативності — здібність створювати нове на основі загальноприйнятого. Креативність може проявлятися в художньому оформленні танцювального номеру (костюм, декорації, реквізит, освітлення), вирішенні творчого задуму (танцювальна лексика, танцювальні малюнки, драматургія), а також досягненні поставленої навчальної або виховної мети. Організаторські здібності - здібності, що пов'язані з організацією концертної та гастрольної діяльності. Пошукові здібності — вміння добирати різноманітні матеріали з метою здійснення постановочної роботи. Акторські здібності — здібності до перевтілень. Здібності до просторово-образного мислення - виражаються в спроможності мислити танцювальними малюнками та образами відповідно до закладеної ідеї і характеру виконання майбутньої постановки. Музичні здібності — проявляються в наявності музичного слуху, музичної пам'яті, відчуття ритму. Здібність до імпровізації - здібність вчителя до миттєвого створення танцювальної композиції або фрагменту танцю з метою сфокусувати творчі сили учня та активізувати уяву і фантазію.

Отже, педагогічні здібності є основою для формування теоретичної та практичної готовності вчителя-хореографа до професійної діяльності.

Наступним компонентом професійної компетентності ми визначаємо знання. Знання — особлива форма духовного засвоєння результатів пізнання, процесу відображення дійсності, яка характеризується усвідомленням їх істинності. Знання виражаються у поняттях, судженнях, концепціях, теоріях. Вони віддзеркалюють світогляд людини, її ставлення до дійсності, моральні погляди, вольові риси та характер особистості [2, с. 137]. Для успішного виконання теоретичної та практичної діяльності вчителю хореографії необхідні знання з різних наукових галузей.

По-перше, фахові знання — знання танцювальної лексики різних стилів, народів; законів постановочної роботи; принципів організації та роботи хореографічного колективу.

По-друге, знання з педагогіки - знання принципів, методів, форм організації хореографічного навчання, критеріїв та специфіки системи оцінювання хореографічних дисциплін. Конкретизуючи кожен з компонентів педагогічних знань, зазначимо, що принципи навчання - це дидактичні положення, які віддзеркалюють протікання об'єктивних законів і закономірностей процесу навчання і визначають їх направленість на розвиток особистості учня [1, с. 308]. До принципів організації хореографічного навчання відносяться: принцип науковості, принцип наступності, принцип доступності, принцип проблемності, принцип наочності, принцип свідомої навчально-пізнавальної активності учня, принцип цілісності, принцип культуровідповідності, принцип естетичної спрямованості, принцип індивідуалізації, принцип рефлексивності [7, с. 158].

Характеризуючи методи, які необхідно знати вчителю для здійснення хореографічного навчання, зазначимо, що метод — це сукупність однорідних операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, які підпорядковані рішенням конкретних завдань [3, с. 79]. В системі хореографічної освіти спостерігається поєднання традиційних методів з інноваційними, серед яких провідні викладачі хореографії виділяють:

словесні методи: пояснення, розповідь, бесіда, обговорення, поточний коментар, вер-балізація змісту хореографічних образів;

демонстраційно-образні методи: демонстрація, власний показ;

художньо-творчі методи: художня вправність, виконання етюдів, інтерпретаційне опрацювання хореографічного твору, етюд, вправи, варіативна розробка хореографічного тексту, імпровізація;

- робота з літературою та відеоматеріалом [4].

Практика викладання хореографії свідчить, що провідними формами організації хореографічного навчання є урок, специфіка якого зумовлена характером і особливостями художньо-пізнавальної діяльності; репетиція - колективно-художнє заняття, яке спрямоване на формування та розвиток уміння колективного виконання хореографічного твору [6, с. 317]; тренінг, що включає в себе практичні та психологічні тренування; майстер-клас - така форма навчання, під час якої відбувається передача професійного досвіду знаних учителів або виконавців.

Останньою складовою знань з педагогіки ми визначаємо специфічні ознаки системи оцінювання навчальних досягнень з хореографії. Зазначимо, що до таких ознак відноситься багатофункціональність оцінювання. Ця система містить у собі чотири рівні, яким відповідають певні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів за 12-бальною шкалою.

По-третє, знання з психології та фізіології, які допомагають ефективно створювати умови для особистісного та фізичного розвитку дитини. До таких знань ми відносимо психічні (рівень сформованості мислення, уваги, пам'яті, волі, емоцій) та фізіологічні (рівень сформованості скелету, міцності м'яз та зв'язок) показники учнів різних вікових груп. Від правильного врахування даних показників в навчальній діяльності залежить дозування фізичного навантаження, подолання фізичних та психологічних перешкод, дозволить передати повну гаму почуттів та емоцій конкретного образу, правильний вибір навчально-тренувального матеріалу, репертуару. По-четверте, знання методик, які дозволяють успішно організувати процес засвоєння знань учнем. Учителю хореографії необхідні знання наступних методик: методика виконання рухів певного лексичного складу, методика складання комбінацій, методика підготовки та проведення уроків хореографії, методика створення хореографічного номеру.

По-п'яте, ерудованість, яка характеризується обсягом і ґрунтовністю знань з різних мистецьких галузей, історії, культури народів світу, дає можливість всебічно виховувати і розвивати учнівський колектив, створювати високохудожні хореографічні твори [2, с. 67].

Підсумовуючи, погодимось з думкою І. Зязю-на [5, с. 35], що всі знання не повинні зводитись до суми засвоєної інформації, вони мають перетворитись на особистісно забарвлену усвідомлену систему знань з власними оцінками, критичними поглядами.

Наступним структурним компонентом професійної компетентності учителя хореографії є його вміння. Як і попередні її складові, вміння поділяються на фахові та загальнопедагогічні. Основою фахових вмінь є знання, які вчитель з теоретичного рівня перетворює на практичний і застосовує їх в творчих, нестандартних, змінюваних педагогічних ситуаціях. Видатні викладачі-хореографи виділяють наступні фахові вміння: добирати рухи, елементи для доцільного їх поєднання при побудові комбінацій, етюдів, танців; визначати і враховувати раціональне дозування м'язового навантаження; визначати причини помилок і засоби їх подолання; узгоджувати окремі частини уроку з метою оптимального засвоєння вмінь і навичок; відстежувати етапи ускладнення окремих рухів і комбінацій; при проведенні заняття — вибудовувати навчальний матеріал в логічній послідовності; складати програму дисциплін відповідно до вікових особливостей учнів, спрямування хореографічного колективу; складати план уроку з врахуванням виробних умов; добирати музичний матеріал для уроків та хореографічних постановок відповідно до вікових особливостей вихованців; використовувати різноманітні прийоми, методи, спрямовані на оптимальне засвоєння матеріалу; визначати і втілювати теми, лексику, костюми, реквізит хореографічної постановки відповідно віковим особливостям учасників колективу; вибудовувати хореографічний матеріал постановки відповідно законів драматургії; організувати концертну, виховну, навчальну діяльність колективу; вміння імпровізувати.

Визначаючи перелік загальнопедагогічних умінь, ми провели аналіз систем А. Маркової, Н. Кузьміної, Л. Спіріна, О. Козирева. Такий аналіз показав, що система Л. Спіріна має більше співвідношень з особливостями хореографічної діяльності, тому ми беремо її за основу і поділяємо вміння на чотири категорії.

Перша — уміння педагогічної діагностики: вміння спостерігати, спілкуватися, аналізувати творчу діяльність учнів; уміння визначати цілі виховання, навчання, розвитку; уміння використовувати свої соціально-етичні, психолого-педагогічні знання.

Друга - уміння вирішувати педагогічні завдання на рівні планування навчально-виховного процесу: вміння правильно визначати головне завдання в конкретній ситуації; вміння правильно визначати основні умови вирішення задач; уміння прогнозувати можливі варіанти розвитку учня; вміння здійснювати відбір і розробку педагогічної інформації, засобів, форм і методів навчальної та виховної роботи; вміння планувати взаємовідносини між учнями; вміння використовувати досвід видатних педагогів для планування своєї роботи;

Третя - вміння практичної роботи для здійснення запланованого: вміння передавати інформацію учням; уміння переконувати, вести дис-

кусію; вміння здійснювати педагогічний вплив на учня власним показом, демонстрацією, наочним матеріалом; уміння надавати духовну та психотерапевтичну допомогу учням, створювати ситуацію успіху; вміння підтримувати з учнями дружні та етичні відносини; вміння здійснювати контроль, об'єктивно оцінювати якість роботи учнів; уміння стимулювати самовиховання учнів;

Четверта — вміння аналізувати виконану педагогічну роботу та визначати рівень досягнення поставленої мети: вміння визначати ступінь досягнення поставленої мети; вміння визначати нові знання, вміння, навички, досвід, нові якості, що з'явилися в учнів; вміння встановлювати причини слабого педагогічного впливу та неефективного рішення педагогічних завдань; вміння будувати програму свого професійного самовиховання та самоосвіти; вміння використовувати результати аналізу роботи [8, с. 15-16].

Отже, вчитель, що має високий рівень сформованості умінь, здатен успішно втілювати в навчально-виховний процес інтелектуальні проекти, діагностувати ефективність прогнозованих засобів діяльності, переводити теоретичні знання в практичні дії.

Останньою структурною складовою професійної компетентності є навички. За визначенням І. Белової, навичка — це засіб виконання дії, що склався в результаті виконання вправ і є автоматизованим компонентом свідомої діяльності. Також вчений визначає класифікацію навичок: сенсорні, рухливі, розумові. Отож, структурна складова - навички - вчителя хореографії виглядає наступним чином: сенсорні навички — навички впливу виразної мови, навички спілкування, навички акторської майстерності, навички музичного сприйняття; розумові навички — навички розподілу уваги; навички роботи з книгою або підручником, навички використовувати записи і плани, навички використання технічних засобів навчання, навички корегування музичної розкладки рухів в залежності від етапу навчання, навички складання комбінацій, етюдів, танців, навички побудови уроку у відповідності до його мети та виробничих умов; рухливі навички - навички доцільного використання руху, міміки, жестів, навички максимально правильного виконання рухів, елементів та вправ віртуозної техніки, навички координації, навички виразного виконання рухів, елементів, вправ. Отже, навички полегшують вчителю виконання свідомих завдань. Наявність визначених нами навичок дає йому можливість виконувати професійні дії без будь-яких втручань волі.

Підсумовуючи, робимо висновок, що професіоналізм учителя хореографії передбачає досягнення найвищих результатів в професійній діяльності. Він вимагає від професіонала досконалого володіння професійними здібностями, теоретичними знаннями, практичними вміннями, навичками, методами, які сприяють досягненню високої об'єктивності в діяльності, і входять в структуру його професійної компетентності. Але, за нашим визначенням професіоналізму вчителя

хореографії, компетентність є не єдиною її складовою. Тому визначення змісту особистісних якостей вчителя хореографії є перспективним питанням нашого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вышнякова С. Профессиональное обучение. Словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика / С. Вышнякова - М., 1999. — 538 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник/ С. Гончаренко - К., 1997. - 375 с.
3. Коджаспирова Г. Педагогический словарь / Г. Коджаспирова. — М., 2005. - 176 с.
4. Орлов В. Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія / В. Орлов - К., 2003. - 262 с.
5. Педагогічна майстерність: [підручник] / І. Зя-зюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос та ін.; за ред. І. Зязюна. - К., 2004. - 422 с.
6. Петрушин Е. Музыкальная психология: Учеб. пособие для студентов / Е. Петрушин - М., 1997. -415 с.
7. Рейзенкінд Т. Дидактичні основи професійної підготовки вчителя музики в університеті / Т. Рейзенкінд - Кривий Ріг, 2006. - 638 с.
8. Спирин Л. Профессиограмма общепедагогическая / Л. Спирин. - Барнаул, 1999. - 298 с.
9. Шевчук М. Модель ідеального вчителя особисті-сно-орієнтованої школи// Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя - К., 2011. - № 1. - С. 65-71.

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

професіоналізм вчителя хореографії, професійна компетентність і педагогічні здібності, знання, вміння, навички